

Köhler, Piotr

Zielniki botaników ośrodka wileńskiego z lat 1780-1840 w Kijowie, Krakowie i Wilnie

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 39/1, 109-116

1994

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Köhler
(Kraków)

ZIELNIKI BOTANIKÓW OŚRODKA WILEŃSKIEGO Z LAT 1780–1840 W KIJOWIE, KRAKOWIE I WILNIE*

Ośrodek wileński – Uniwersytet wraz ze współpracującym z nim Liceum Krzemienieckim, a po ich zamknięciu, Akademia Medyko-Chirurgiczna – był do 1840 r. najprężniej działającym polskim centrum rozwoju botaniki. Prowadzone tam badania flory terenów dawnej Rzeczypospolitej zaowocowały m.in. zebraniem bogatych kolekcji roślin. Działalność tego ośrodka w dziedzinie botaniki opracowała Wanda Grębecka¹. Poniżej podaję kilka informacji o historii Zielnika Uniwersytetu Wileńskiego i aktualnym stanie zbiorów botanicznych przyrodników wileńskich i krzemienieckich. Dane te zebrałem podczas pobytu w herbariach Wilna i Kijowa jesienią 1992 r.

ZARYS HISTORII ZIELNIKA UNIWERSYTETU WILEŃSKIEGO

Początek Zielnikowi Uniwersytetu Wileńskiego dały zbiory roślin przywiezione z Grodna przez Jeana Emmanuela Giliberta (1741–1814)². Był on Francuzem, studia ukończył w Montpellier, uzyskał tam doktorat medycyny w 1763 r. Przed wyjazdem do Wilna był profesorem botaniki w Collège de Médecine w Lyonie, zaś w latach 1776–1781 – w Królewskiej Szkole Lekarskiej w Grodnie. W Wilnie wykładał historię naturalną od 1781 do 1783 r.³ Po nim w latach 1784–1787 profesorem był Johann Georg Forster (1754–1794)⁴. Sprowadził on do Wilna część swego zielnika zebranego podczas drugiej wyprawy J. Cooka (1772–1775), w której uczestniczył wraz z ojcem⁵. Przez następne 5 lat katedra nie była obsadzona, większość zbiorów przyrodniczych uległa zniszczeniu, lecz szczęśliwie przetrwały zielniki obu botaników⁶. W 1798 r. wiceprofesorem historii naturalnej został ks. Stanisław Bonifacy Jundziłł (1761–1847). Gromadzenie swego zielnika rozpoczął on w połowie lat 80-tych XVIII w. przygotowując się do

wydania *Opisania roślin*⁷. Gdy przebywał za granicą w latach 1792–1797, podczas wojen i zamieszek w kraju zaginęły jego zbiory zielnikowe⁸. Po objęciu katedry zbierał rośliny razem ze swoimi studentami w okolicach Wilna⁹. Nic nie wiadomo na temat zebranego wtedy zielnika ani jego wielkości. Jedynym świadectwem są słowa samego S. B. Jundziłła, który wspomina, że na początku kwietnia 1806 r. wizytator Uniwersytetu Wileńskiego Ludwik Plater „przez godzinę prawie w mieszkaniu mojem przezieraniem zielnika się bawił”¹⁰.

W okresie kierowania wileńskim Ogrodem Botanicznym S. B. Jundziłł nawiązał szerokie kontakty naukowe z najważniejszymi ośrodkami botanicznymi ówczesnej Europy. Za ich pośrednictwem otrzymywał nie tylko nasiona wielu gatunków roślin, ale i żywe okazy, z których część trafiła do jego zielnika¹¹.

Józef Jundziłł (1794–1877), pracujący w Ogrodzie Botanicznym od roku 1813, odbył w latach 1817–1820 podróż naukową do Niemiec, Holandii, Francji i Anglii¹², podczas której zbierał rośliny i partiami odsyłał je do Wilna¹³. W 1821 r. rozpoczął układanie zielnika roślin rosnących w wileńskim Ogrodzie Botanicznym i pod koniec roku kolekcja ta liczyła już prawie 2000 gatunków¹⁴. W tym samym roku odbył wyprawę naukową po guberni wileńskiej, jej efektem były zbiory roślin oraz drukowane sprawozdania¹⁵. W tych latach zielnik uniwersytecki powiększał się o nowe kolekcje zebrane przez S. B. Jundziłła, profesora farmacji – Jana Fryderyka Wolfganga (1775–1859), studentów, m.in. Joachima Bohusława, Antoniego Meltzera, a nawet amatorów, np. Tomasza Briańskiego¹⁶.

Latem 1821 r. S. B. Jundziłł na prośbę Willibalda Bessera (1784–1842) wysłał mu do Krzemieńca 9 fascykułów (po 15 funtów każdy) zielnika Giliberta¹⁷. Fascykuł 10., zawierający rośliny skrytoplciowe, pozostał w Wilnie. Już następnego roku S. B. Jundziłł prosi o zwrot wypożyczonego zielnika¹⁸. Prośby swe ponawiał aż do przejścia na emeryturę¹⁹, jednak bezskutecznie. Zielnik ten powrócił do Wilna dopiero 1 VII 1833 r.²⁰

W latach 1823–1824 Gabinet Historii Naturalnej Uniwersytetu Wileńskiego został podzielony na trzy działy. W dawnym Gabinetecie przy Ogrodzie Botanicznym pozostały tylko zbiory roślin, a więc herbaria Giliberta i Jundziłła, mniej cenne kolekcje zebrane przez inne osoby i zielnik roślin Ogródu Botanicznego ułożony przez J. Jundziłła²¹. Po śmierci Karola Witzela, dyrektora wileńskiego Ogródu Botanicznego w latach 1828–1829, zakupiono od rodziny jego herbarium²². Gdy po powstaniu listopadowym władze carskie zamknęły Uniwersytet, zielnik wileński liczył wtedy już kilkadziesiąt tysięcy arkuszy²³.

Reskryptem z dnia 3 IV 1840 r. władze carskie nakazały przekazać do Kijowa ze zbiorów Ogródu Botanicznego zielniki Giliberta, Jundziłła, Wolfganga, Witzela, Eichwalda i Gorskiego, ogółem 200 tomów i skrzyń²⁴. Nakaz wykonano z początkiem 1841 r.²⁵ Nie wszystkie kolekcje botaników wileńskich znalazły się w Kijowie. J. Jundziłł opuszczając Wilno pod koniec 1832 r. lub na początku 1833 r. zabrał ze sobą swój zielnik dydaktyczny. Także Stanisław Batys Gorski (1802–1864) i J. F. Wolfgang zatrzymali swoje prywatne kolekcje.

Do Kijowa trafiły również zbiory Liccum Krzemienieckiego rozwiązanego w 1832 r.

Tak w ogólnych zarysach przedstawia się historia kolekcji zielnikowych ośrodka wileńskiego do połowy XIX w. Dziś, po ponad 160 latach od zamknięcia Uniwersytetu, zielniki botaników związanych z tym ośrodkiem znajdują się głównie w Kijowie, Krakowie i Wilnie.

MIEJSCOWOŚCI PRZECHOWYWANIA STARYCH ZIELNIKÓW OŚRODKA WILEŃSKIEGO

a. Kijów

Według Sławińskiego²⁶ przewieziono do Kijowa z Wilna zielniki Giliberta, Jundziłła, Gorskigo, Eichwalda, Witzela i innych. Nie podał on niestety źródła tych informacji, a mnie podczas pobytu w Kijowie w grudniu 1992 r. nie udało się natrafić na żadne dane archiwalne dotyczące owych zielników. Również drukowane opracowania dotyczące historii Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie²⁷ nie zawierają na ten temat żadnych informacji. Należy mieć tylko nadzieję, że materiały archiwalne, z których korzystał Sławiński, nie zginęły podczas kilkakrotnych ewakuacji archiwów kijowskich spowodowanych wojnami.

Stare zbiory zielnikowe znajdują się obecnie tylko w Zielniku Instytutu Botaniki im. M. G. Cholodnego Ukraińskiej Akademii Nauk²⁸, który liczy około 1,5 mln arkuszy. Kolekcje historyczne, oraz większe – XIX-wiecznych florystów – są wydzielone (J. E. Giliberta, W. Bessera, N. Turczaninowa, W. Czerniajewa, A. Rogowicza, I. Schmalhausena); w większości pochodzą ze zbiorów Uniwersytetu Kijowskiego, skąd nakazem administracyjnym zostały jeszcze przed II wojną światową przekazane obecnemu ich właścicielowi²⁹. Ogólne dane na ich temat, przede wszystkim szacunkową wielkość każdej z nich, podaje w swym artykule Barbaricz³⁰.

Zielnik J. E. Giliberta zajmuje ogromną szafę zawierającą ponad 50 fascykułów, z tego około 30 – w pudłach powleczonej skórą z wytłoczonym napisem „Herbarium Linneanum” oraz numerem tomu. Dalszych prawie 20 fascykułów jest bez pudeł, jedynie w tekturowych okładkach związanych sznurkiem. Niektóre z nich mają zakładki z napisem „Hortus”. Fascykuły z pierwszej części zielnika zawierają arkusze papieru z narysowanymi podwójnymi ramkami, które u dołu – w prawym i lewym rogu – tworzą prostokąty będące etykietami, w nich napisano nazwy gatunków, często z krótkimi opisami po łacinie. Rośliny, przeważnie części nadziemne, są w dobrym stanie, jedynie na nielicznych są zniszczenia spowodowane przez owady. Z przyczyn technicznych nie całe herbarium J. E. Giliberta jest dostępne³¹.

Pracownicy Zielnika przepisali wszystkie etykiety zbioru Giliberta (w obecnych jego rozmiarach), spis ten liczący 3 tomy jest dostępny na miejscu. Kilka lat temu wykonano również fotokopię całości zbioru – dla Uniwersytetu Wileńskiego³².

Istotnym problemem jest wielkość tego zielnika. S. B. Jundziłł pisze w swym liście do W. Bessera (Wilno, 2 VII 1821 r.) o 10 fascykułach³³. Raport o stanie gabinetów Akademii Medyko-Chirurgicznej z 1834 r. podaje, że zbiór ten liczył wtedy 12 fascykułów³⁴. Z raportu wynika, że w skład zielnika nie wchodziło ani

„Herbarium Linneanum” ani „Herbarium Tournefortianum”. Paczoski pisze w 1893 r., że kolekcja ta składa się z 3 części: „Herbarium Grodnense”, „Hortus Grodnensis” i „Herbarium Linneanum”³⁵, a w 1900 do zielnika Giliberta zalicza tylko „Hortus Grodnensis” – zawierający rośliny uprawiane w ogrodzie botanicznym w Grodnie, oraz „Herbarium Grodnense” czyli „Herbarium Gilibertii” – „zielnik roślin dzikich, zebranych w okolicach Grodna”³⁶. Barbaricz podaje w swym artykule, że zielnik ten liczy 6848 arkuszy³⁷, inni autorzy ukraińscy 6 lat później piszą już tylko o 4000³⁸, natomiast obecnie kierownictwo Herbarium podaje liczbę 7000 arkuszy. Rozbieżności te wynikają z braku solidnego opracowania tego zielnika, stąd każdy z autorów szacuje jego wielkość włączając towarzyszące mu inne stare kolekcje wileńskie.

Herbarium W. Bessera jest jedną z większych historycznych kolekcji w Zielniku Instytutu Botaniki im. M. G. Cholodnogo UAN i składa się z ponad 54 000 arkuszy. Fascykuły powiązane są sznurkiem, jednak bez zabezpieczających tekturowych okładek. Papier, w którym znajdują się rośliny, został wyprodukowany w pierwszych trzech dekadach XIX w. w papierniach zaboru rosyjskiego³⁹. Rośliny, jak i etykiety, nie są przyklejone. Etykiety w większości pisane są przez W. Bessera, pozostałe – pisane innymi charakterami pisma – wskazują na okazy pochodzące z wymiany. Przed kilku laty rozpoczęto prace polegające na naklejaniu roślin na nowe arkusze papieru i wypisywaniu nowych etykiet. Na szczęście z powodu trudności finansowych zaprzestano tej działalności.

Zbiory zielnikowe innych związanych z ośrodkiem wileńskim botaników nie są wydzielone. Zostały być może włączone do zbioru głównego.

b. Kraków

W Zielniku Polskiej Akademii Nauk znajdują się herbaria Antoniego Andrzejewskiego (1785–1868) i Józefa Jundzilla. Kolekcja pierwszego z nich, licząca około 2000 arkuszy trafiła tu w 1873 r. przekazana przez hrabiego Branickiego⁴⁰. Z florystycznego punktu widzenia nie miała dużej wartości, ponieważ etykiety nie zawierały informacji o miejscach zbioru poszczególnych okazów. Obecnie jest ona włączona do Zielnika Głównego i przez to rozproszona wśród ponad 500 000 innych arkuszy, wskutek czego praktycznie nie jest dostępna dla historyka botaniki.

Drugim ze zbiorów jest herbarium J. Jundzilla przekazane przez jego córkę Marię (1840–1921) Akademii Umiejętności w 1884 lub 1885 r.⁴¹ Zielnik ten liczy 7318 arkuszy, w tym ponad 1000 – roślin zarodnikowych i grzybów. Jego opracowanie zostało właśnie zakończone, a wyniki będą wkrótce opublikowane.

c. Wilno

W Wilnie dwie instytucje posiadają stare herbaria: Uniwersytet i Instytut Botaniki Litewskiej Akademii Nauk. Zielnik Uniwersytecki znajduje się w Katedrze Botaniki i Genetyki⁴² i liczy ponad 80 tys. arkuszy. Stare zielniki nie są włączone do zbioru głównego, nie zachowano jednakże odrębności kolekcji poszczególnych bo-

taników, stąd część ta ma również układ systematyczny z podziałem na gatunki. Na szczęście jest katalog⁴³, w którym zaznaczono, ile arkuszy zebranych przez poszczególnych botaników znajduje się w składce zielnikowej z danym gatunkiem. Według tego katalogu część historyczna zawiera 1922 arkusze S. B. Gorskiego, 1262 – W. Bessera, 81 – Józefa Fiedorowicza (1777–1860), 17 – Jerzego Pabreża (1771–1849), 8 – Wojciecha Jastrzębowskiego (1799–1882), 4 – J. F. Wolfganga, 4 – Edwarda Karola Eichwalda (1795–1876) i innych. J. Mowszowicz sądził, że były to prawdopodobnie prywatne zbiory S. B. Gorskiego, które po zamknięciu Uniwersytetu przechowywane były w Bibliotece Publicznej i Towarzystwie Lekarskim w Wilnie, skąd po I wojnie światowej przekazane zostały do Zakładu Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie⁴⁴. Opis tego zielnika, roślin i etykiet podany przez Mowszowicza w *Conspectus florae vilnensis*⁴⁵ odpowiada dokładnie temu, co zastałem w Zielniku Uniwersytetu Wileńskiego jesienią 1992 r. Nie widziałem tam natomiast żadnych arkuszy z zielnika J. Jundziłła, które, jak podaje Mowszowicz⁴⁶, miały zostać ofiarowane Zakładowi Botaniki Ogólnej USB przez ks. prałata Franciszka Wołodźkę. Być może włączono je do zbioru głównego.

W Zielniku Instytutu Botaniki Litewskiej Akademii Nauk w Werkach⁴⁷ znajdują się 4 stare składki zielnikowe (w tym jedna – in folio). Są one nie opisane i nie podpisane. Nikt nie umiał poinformować mnie o ich pochodzeniu, wiadomo jedynie, że znaleziono je w różnych regionach Litwy i przekazano do Instytutu już po II wojnie światowej. Są to być może zielniki wykonywane przez nauczycieli i uczniów różnych szkół prowincjonalnych. Powstały prawdopodobnie, gdy działał jeszcze Uniwersytet Wileński, o czym mogłyby świadczyć znaki wodne papieru i charakter pisma etykiet. Problem ten mogą rozstrzygnąć jedynie porównawcze badania historyczne prowadzone na miejscu.

ZAKOŃCZENIE

Przy opracowaniu dziejów Zielnika Uniwersytetu Wileńskiego historyk botaniki napotyka na problemy dwojakiego rodzaju: dostępności źródeł i braku opracowań szczegółowych. Materiały archiwalne związane z historią tej instytucji znajdują się m.in. w archiwach i bibliotekach Wilna i Kijowa. Obecnie⁴⁸ już bez przeszkód można korzystać ze zbiorów archiwalnych w tych miastach, problemem jest jednak nieadekwatność katalogów do stanu faktycznego zbiorów⁴⁹. Brak jest opracowań zielników poszczególnych botaników. W literaturze spotkać wprawdzie można kilka artykułów⁵⁰ i wzmianek w większych pracach⁵¹ poświęconych temu zagadnieniu, jednakże stopień zbadania i opisania całości jest daleko niewystarczający. Największą zagadką jest zielnik J. F. Wolfganga, nieznane są dzieje tej kolekcji po śmierci jego autora; wiadomo tylko, że Maria Twardowska (1858–1907) posiadała lub tylko wypożyczyła część zbioru⁵², z której opublikowała dane florystyczne.

Na odrębne monograficzne opracowanie zasługuje część historyczna Zielnika Uniwersyteckiego w Wilnie.

Stare zielniki są niezwykle cennym obiektem badań zarówno dla botanika, jak i historyka botaniki. Herbaria związane z dawnym Uniwersytetem Wileńskim są

stosunkowo dobrze zachowane, zawierają wiele typów nomenklatorycznych nowo opisanych gatunków roślin⁵³ oraz sporo danych o występowaniu taksonów na poszczególnych stanowiskach leżących na obszarze od Morza Bałtyckiego do Czarnego. Ich opracowanie przez zespoły badaczy z Polski, Litwy i Ukrainy, zarówno w aspekcie florystycznym, jak i nomenklatorycznym oraz historycznym, rzuciłoby niewątpliwie nowe światło na dzieje botaniki i poznania szaty roślinnej w Europie środkowej.

Przypisy

* Artykuł napisano na podstawie materiałów zebranych w ramach programu nr 1 1055 9203 finansowanego przez Komitet Badań Naukowych.

¹ W. Grębecka: *Badania szaty roślinnej prowadzone w ośrodku wileńskim i krzemienieckim (1781–1840)*. W: J. Babicz, W. Grębecka (red.), *Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju (1781–1842)*. Warszawa 1988. Monografie z dziejów nauki i techniki t. 141 s. 115–225.

² W. Sławiński: *X. Stanisław Bonifacy Jundzill profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej*. „Annales UMCS” Lublin 1947 sec. E, suppl. I s. 1–207 tab. I–XIII, cyt. s. 112.

³ J. Mowszowicz: *Gilibert Jan Emanuel*. W: S. Feliksiak (red.), *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 PWN s. 180–181.

⁴ M. Fedorowicz: *Forster Jerzy (Johann) Adam*. W: S. Feliksiak (red.), *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 PWN s. 164–165.

⁵ M. N. Karawaiew: *Forster kak botanik i jego botaniceskie kollekcji w SSSR*. „Trudy Instituta istorii jestiestwoznaniija i tiechniki AN SSSR” 1961 T. 36 nr 8 s. 176–201, cyt. s. 192,

⁶ J. Mowszowicz: *Conspectus florum vilenensis. Przegląd flory wileńskiej*. Cz. I. *Wstęp i flora zarodnikowa okolic Wilna*. Łódź 1957 Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. III T. 47 s. 6 nlb, 9–168, cyt. s. 8; Sławiński, dz. cyt. s. 112.

⁷ S. B. Jundziłł: *Opisanie roślin w prowincyi W.X.L. naturalnie rosnących według układu Linneusza [...]*. Wilno 1791. W drukarni J.K. Mci y Rzplitey, u XX Piarów ss. 570.

⁸ Sławiński, dz. cyt. s. 12.

⁹ Tamże s. 21.

¹⁰ [S. B. Jundziłł]: *Pamiętnik życia Księdza Stanisława Jundzilla [...]*. Wydał A. Kurpiel. Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce. Kraków 1914. T. 13 s. 33–179, cyt. s. 91.

¹¹ O problemach związanych z tą wymianą wspomina w listach, których kopie znajdują się obecnie w Bibliotece Jagiellońskiej, Przyb. 44/74 *Kopia Protokołu korespondencji botanicznej i zoologicznej nauczyciela zoologii i botaniki Liceum Wołyńskiego od 7 II 1819 r. do 30 IV 1821 r. i od 8 IX 1830 r. do 1833 r.* Korzystałem z kopii, oryginał – w Bibliotece Inst. Bot. UJ i PAN w Krakowie.

¹² J. Mowszowicz: *Jundzill Józef*. W: S. Feliksiak (red.), *Słownik biologów polskich*. Warszawa 1987 PWN s. 239–240.

¹³ A. F. Adamowicz: *Józef Jundzill, prof. b. Uniwersytetu Wileńskiego*. „Kłosy” 1877 T. 24 s. 375–376, 401–402, cyt. s. 375.

¹⁴ Sławiński, dz. cyt. s. 132.

¹⁵ J. Jundziłł: *Raport Pana Józefa Jundzilla do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przysłany z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1821 T. 2 nr III s. 438–446; J. Jundziłł: *Trzy późniejsze raporta Pana Józefa Jundzilla do fakultetu fizyczno-matematycznego w Uniwersytecie Imperatorskim wileńskim, przyslane z podróży botanicznej po gubernii wileńskiej*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1822 T. 2 nr IV s. 574–587.

¹⁶ [anonim]: *O przykładaniu się do pomnażania zności Flory litewskiej przez niektórych farmaceutów*. „Pamiętnik Farmaceutyczny Wileński” 1821 T. 2 nr III s. 446–449.

¹⁷ Bibl. Jagiell. Przyb. 44/74 s. 129.

¹⁸ Bibl. Jagiell. Przyb. 44/74 s. 138.

¹⁹ np. Bibl. Jagiell. Przyb. 44/74 s. 141.

²⁰ Lietuvos Valstybinis Istorijos Archyvas (Gerosios Vilties 10, Vilnius) [dalej będą używał skrót: LVIA]. Sprawozdanie z przeglądu gabinetów i pomocy naukowych Akademii Medyko-Chirurgicznej w r. 1834. Rkps F. 567 op. 2 nr 3635 s. 43 (*Wiadomość o Ogrodzie Botanicznym i Zielnikach w nim znajdujących się*).

²¹ Sławiński, dz.cyt. s. 116.

²² LVIA. Ogród Botaniczny. rkps F. 567 op. 2 nr 1985 s. 47 (List wdowy po K. Witzelu z 4 IX 1830 r.) s. 49 (Raport E. Eichwalda i J. Jundziłła z września 1830 r. o stanie zbiorów po K. Witzelu); Sławiński, dz. cyt. s. 154.

²³ Patrz przypis 20.

²⁴ Sławiński, dz.cyt. s. 118.

²⁵ S. B. Gorski: *Analecta ad entomographiam provinciarum occidentali-meridionalium Imperii Rossici. Fasciculus I. cum tribus tabulis coloratis aeri incis.* Berolini 1852. Prostrat in libraria Friderici Nicolai s. I–XIX, 1–214, 2 nrb. 3 tab. s. XI, XIV, XVI.

²⁶ Patrz przypis 24.

²⁷ Np. M. F. Władimirskij-Budanow: *Istorija Impieratorskogo Uniwersiteta Sw. Władimira*. Kiew 1884. T. 1; O. Z. Żmudskij (red.). *Istoria Kijwskiego Uniwersiteta 1834–1959*. [Kijów] 1959.

²⁸ ul. Tereszenskisw'ka 2 (dawna Repina), Kijów.

²⁹ Informacja ustna uzyskana w Instytucie Botaniki UAN.

³⁰ A. I. Barbaricz: *Gerbarna sprawa na Ukraini*. „Ukrajinc'kij Botanicznij Żurnał” 1970 T. 27 nr 5 s. 665–667, cyt. s. 665.

³¹ Zielnik znajduje się w metalowej szafie bez nóżek, stojącej bezpośrednio na podłodze. Już po jej zamontowaniu położono nową podłogę, przez co dolne drzwi można teraz uchylić tylko na kilka centymetrów. Przez taką szparę oglądałem tę część zielnika.

³² Informacja ustna uzyskana w Instytucie Botaniki UAN.

³³ Bibl. Jagiell. Przyb. 44/74 s. 129.

³⁴ „2. Herbarz b. Profesora Giliberta [...] składa się z roślin Litewskich dzikich i w Ogrodzie grodzieńskim w R. 1782 i 1783 uprawianych, mieści się w 6-ciu wiązkach. Rośliny w nim znajdujące się są po większej części przez robactwo popsute i źle podterminowane. 3. z 1 Maja przeszłego 1833 r. od b. profesora Botaniki Jundziłła, podług osobnego złożonego przez niego i podpisanego katalogu przyjęto Herbarz: a) podług systemu Linneusza ułożony z nadpisem „Herbarium Linneanum” zamknięty w 31 futerałach, b) drugi Herbarz w 17-stu futerałach skurzanych [sic], składający się po większej części z zagranicznych roślin, jak sam p. Jundziłł w katalogu swoim wyznaje, bez żadnego porządku ułożony z tytułem „Herbarium Tournefortianum” i c) trzeci Herbarz pod tytułem „Herbarium hortense” w sześciu wiązkach tekturowych, zawierający rośliny nie tylko bez żadnego porządku, lecz fałszywymi nazwiskami. Ten ostatni jest także częścią Herbarza ś.p. Giliberta, który [...] sami uczniowie zakładali”. LVIA Rkps F. 567 op. 2 nr 3635 s. 43.

³⁵ J. Paczoski: *Zielnik Giliberta*. „Wszeczeńświat” 1893 T. 12 nr 51 s. 811–812, cyt. s. 811.

³⁶ J. Paczoski: *O formacjach roślinnych i o pochodzeniu flory poleskiej*. „Pamiętnik Fyzjograficzny” 1900 T. 16 Dz. III s. 3–156, cyt. s. 5–9.

³⁷ A. Barbaricz, dz.cyt. s. 665.

³⁸ A. M. Krasnowa, A. I. Kuz'miczow: *Iwan Emmanujil Żiliber*. „Ukrajinc'kij Botanicznij Żurnał” 1976 T. 33 nr 1 s. 93–94, cyt. s. 94.

³⁹ S. A. Klepikow: *Filigrani na bumagie ruskogo proizwodstwa XVIII – naczala XX wieka*. Moskwa Izdatel'stvo „Nauka” 1978 ss. 239.

⁴⁰ I. R. Czerwiakowski: *Sprawozdanie sekcji botanicznej*. „Sprawozdanie Komisji Fizyograficznej [za 1873 r.]” 1874 T. 8 s. 29–32, cyt. s. 30.

⁴¹ S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1883/4 [...]*. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie. Rok 1883.” 1884 s. 72–96, cyt. s. 79; S. Tarnowski: *Sprawozdanie z czynności naukowych i administracyjnych w roku 1884/5 [...]*. „Rocznik Zarządu Akademii Umiejętności w Krakowie. Rok 1884.” 1885 s. 71–101, cyt. s. 82.

⁴² Botanikos ir Genetikos Katedra, Gamtos Fakultetas, Čiurlionio g. 21/27, Vilnius.

⁴³ Senojo Lietuvos herbaro kartoteka.

⁴⁴ J. Mowszowicz: *Conspetus...* s. 16.

⁴⁵ Tamże s. 15–16.

⁴⁶ Tamże s. 15.

⁴⁷ Żaliuju Ežeru 47, Vilnius.

⁴⁸ tzn. w 1992 r.

⁴⁹ Czasem otrzymywałem składkę archiwalną z zamówioną sygnaturą, jednakże zawartość nie odpowiadała opisowi w katalogu. Zdarzyło się również, że odmówiono mi przywiezienia danego fascykułu ze względu na jego znaczną wagę!

⁵⁰ np. A. J. Barbaricz, dz.cyt.; Krasnowa, Ku`miczow, dz.cyt.; Paczoski, *Zielnik Giliberta*; M. Twardowska: *Rośliny z zielnika Jana Wolfganga*. „Pamiętnik Fizyograficzny” 1910 T. 20 dz. II s. 33–37.

⁵¹ np. J. Mowszowicz: *Conspetus...*; J. Paczoski: *O formacjach roślinnych...*

⁵² J. Mowszowicz: *Consepctus...* s. 12.

⁵³ Typ nomenklatoryczny (holotyp) jest to okaz, który posłużył do opisania danego gatunku. Opublikowany opis wraz z typem nomenklatorycznym stanowi „wzorzec” tego taksonu.